

ДІАЛЕКТОЛОГІЯ, ЕТИМОЛОГІЯ, ІСТОРІЯ ТА ОНОМАСТИКА СЛОВ'ЯНСЬКИХ МОВ

*М. І. Вакулич
Інститут мовознавства імені О. О. Потебні
НАН України*

МОРФОЛОГІЧНА ТА СЛОВОТВІРНА АДАПТАЦІЯ АНТРОПОНІМІВ БАЛТІЙСЬКОГО ПОХОДЖЕННЯ У СТАРОУКРАЇНСЬКИХ (РУСЬКОМОВНИХ) ДОКУМЕНТАХ XIV – І ПОЛОВИНИ XVII СТ.

У статті на численних прикладах показано, що антропоніми балтійського походження при адаптації у староукраїнській (руській) мові втрачали свої питомі морфологічні та словотвірні особливості. Основними рисами освоєння стали відкидання / заміна первинних закінчень і підведення власне імен під парадигму іменників чоловічого роду на приголосний. Для творення похідних форм продуктивними стали суфікси: -ович /-евич, -ов, -ський, -енко, -ець.

***Ключові слова:** антропоніми балтійського походження, морфологічна адаптація, словотвірне освоєння, суфікс, флексія, композит.*

Проблема балто-слов'янських етномовних стосунків належить до питань, які значною мірою вирішуються за допомогою ономастики. Саме вивчення гідронімів і топонімів (одиниць, що мають значну сталість у хронотопному вимірі) дозволили В. М. Топорову, О. М. Трубачову, Ю. А. Лаучюте, Я. Отрембському, М. Кондратюку, А. П. Непокупному та іншим ученим розвинути ґрунтовні теорії щодо древніх та новітніх контактів балтів і слов'ян, території поширення їхніх племен і подальших міграцій, мовних зв'язків. Однак часто останнє слово, як засвідчують лінгвістичні розвідки, у таких студіях лишається за антропонімними дослідженнями. Саме вони дають змогу виявити законсервовані в архаїчних іменах апелятивні релікти, наочно на масових прикладах демонструють різнорівневі результати взаємодії мовних систем у діахронії та на окремих синхронних зрізах і т. ін.

Вивчення антропонімів, на нашу думку, є дуже актуальним при розгляді мовної карти Великого князівства Литовського. Зважаючи на

значний комплекс досліджень, у яких вивчалися функціонування та способи адаптації антропонімів балтійського походження у польській і білоруській мовах, вважаємо необхідним залучення до розгляду українського матеріалу. Аналіз цього питання дозволить деталізувати механізми запозичення онімної лексики, унаочнить способи пристосування чужомовних елементів у мові-реципієнті (руській мові).

Метою дослідження стало вивчення видів морфологічної та словотвірної адаптації антропонімів балтійського походження на матеріалі староукраїнських (руськокомовних) документів XIV – I половини XVII ст.

К. Буга, досліджуючи імена литовських князів, зауважував, що “у XIII–XV століттях руси литовські закінчення русизували” (переклад наш. – М. В.) [16, с. 230]. Його висновок підтримали З. Зінкявічюс, В. Мацеяускене, А. Рагауйскайте [18; 19; 20] та інші вчені на основі литовських документів XVI–XVIII ст. Почасти торкалися питання морфологічної адаптації антропонімів балтійського походження у староукраїнських грамотах Л. Л. Гумецька, О. В. Прискока, В. Ю. Франчук [8; 12]. Спостереження вчених підтверджується і на нашому матеріалі: поширеним морфологічним способом освоєння онімів-балтизмів у руськомовних документах є відкидання питомих литовських закінчень:

-as усувається у чоловічих особових іменах, антропоніми підводяться під парадигму іменників чол. р. з основою на твердий приголосний (колишня основа на -о-): *Бутрымъ* (Вільнюс, 1407) [4, 8/IV, с. 2]; *Вазкгирдъ* (Мирків, 1539) [15, IV, с. 191]; *Витовтъ* (Луцьк, 1388) [6, с. 85]; *воишвилтъ* (Скойстерськ, 1387) [6, с. 75]; *кгаствовтъ* (б. м. н., 1392) [14, с. 47], д. в. одн. *Кгаишътолту* (Тракай, 1432–1440) [15, III, с. 1], *Кгаствовтъ* (Вільнюс, 1445) [15, I, с. 237], *Кгаиштовтъ* (Вільнюс, 1452) [4, 7/I, с. 10], *Кгаишавтъ* (Вільнюс, 1452) [4, 7/I, с. 11], *Олбрахтъ Мартыновичъ Кгаиштолдъ* (Вільнюс, 1528 р.) [4, 5/I, с. 37], *Олбрахтъ Мартиновичъ Кгаиштолтъ* (Вільнюс, 1541) [4, 5/I, с. 31], *Каиштовтъ* (Київ, 1552) [4 7/I, с. 113]; *Гедиминъ* (Канів, 1552) [4, 7/I, с. 103]; *Кгезгалъ* (Вільнюс, 1407) [4, 8/IV, с. 2]; **В**лександро *Кгетолтъ* (Звиняче, 1549) [15, VI, с. 96]; *Гинбулъ* (б. м. н., 1649) [13, с. 306]; *кгирдиви(д)* (Луциця, 1388) [14, с. 38–39]; *Дидикголдъ* (Вільнюс, 1407) [4, 8/IV, с. 2]; з. в. одн. *Васила Доквила* (Вільнюс, 1546) [15, IV, с. 470]; з. в. одн. *До(л)кгера* (Житомир, 1635) [2, с. 125]; *Домонтъ* (Черкаси, 1552) [4, 7/I, с. 89]; *довкгардъ* (Остріг, 1427) [14, с. 109]; *Довкиртъ* (Луцьк, 1560) [11, с. 164], *Петръ Донкгертъ* (Луцьк, 1608) [4, 1/VI, с. 377]; *корибу(т)* (Луциця, 1388) [6, с. 82], *корибут* (Краків, 1388) [14, с. 40], р. в. одн. *Корибута* (Переяслав, 1393) [15, I, с. 16], р. в. одн. *Ивана Корбута* (Луцьк, 1561) [11, с. 225], о. в. одн. *Михаломъ Ка(р)буто(м)* (Житомир, 1635) [2, с. 124], р. в. одн. *Еремия Миха(и)ла Ка(р)бута* (Житомир, 1635) [2, с. 162], *Иванъ Корибут* (б. м. н., 1649) [13, с. 240]; р. в. одн. *корьтата* (б. м. н., 1352) [14, с. 5]; *Любартъ* Кгедеминовичъ (Луцьк, 1322) [4, 1/VI, с. 1]; р. в. одн. *либорта* (б. м. н., п. 1341) [14, с. 2], *любартъ* (б. м. н., 1352) [14, с. 5], р. в. одн. *Люборта*

Кгедиминовича (Гродно, 1498) [4, 1/VI, с. 1]; *Монивидъ* (Луцьк, 1430) [4, 8/IV, с. 8], *Монивидъ* (Луцьк, 1430) [4, 7/I, с. 6], *мониви(д)* (Остріг, 1437) [14, с. 136], *мониви(д)* (Луцьк, 1438) [14, с. 138], *Монивидъ* (Луцьк, 1438) [14, с. 141], *Монивид* (Остріг, 1438) [15, I, с. 35], *монивидъ* (б. м. н., бл. 1392) [14, с. 47], *Монивид* (Бершти, 1443) [15, I, с. 39], *Монивид* (Луцьк, 1444) [15, I, с. 40], *Монвитъ* (Гродно, 1450–1465–1480) [4, 7/I, с. 10], *Монивидъ* (Вільнюс, 1452) [15, I, с. 48]; з. в. одн. *Яна Монтовта* (Луцьк, 1561) [11, с. 400], *Ян Якубович Монтовтъ* (Луцьк, 1561) [11, с. 498], *Янъ Монтовтъ* (б. м. н., 1565) [4, 7/I, с. 221], *Янъ-Монтолтъ* Коблинский (б. м. н., 1569) [4, 2/I, с. 7]; *Томашъ Нарбулътъ* (б. м. н., 1646) [4, 3/I, с. 401], *Томашъ Нарбутъ* (б. м. н., 1649) [4, 3/IV, с. 140], р. в. одн. *Миколая Войтеховича Нарбута* (Мозир, 1552) [4, 7/I, с. 611], р. в. одн. *Нарбута* (Мозир, 1552) [4, 7/I, с. 612], *Нарбутъ* (Раків, 1565) [4, 7/I, с. 217]; д. в. одн. *Олигарду* (б. м. н., 1347) [6, с. 26], р. в. одн. *ѡлькѣрта* (б. м. н., 1352) [14, с. 5]; *Родивиль Ѡстиковичъ* (Вільна, 1452) [15, I, с. 48], *Родивиль* (Бершти, 1463) [15, III, с. 12], р. в. одн. *Николая Радивиля* (Мозир, 1552) [4, 7/I, с. 616], *Радзивилы* (Раків, 1565) [4, 7/I, с. 217], р. в. одн. *Олбрыхта Станислава Радзивила* (б. м. н., 1649) [4, 3/III, с. 109]; *Римовид Іаксинтович* (Вільнюс, 1459) [15, I, с. 52]; *Іан Скирмонт* (Яблонь, 1551) [15, VI, с. 110]; *сурьлтъ* (б. м. н., 1392) [14, с. 47]; *Іатовтъ* (б. м. н., 1468) [15, III, с. 13];

-is замінюється закінченням *-ии/-и*, антропоніми підводяться під парадигму іменників чол. р. з основою на м'який приголосний (колишня основа на *-jo-*): *ѡунутии* (б. м. н., 1352) [6, с. 30]; *Єнюли Радивилевичъ* (б. м. н., 1347) [6, с. 25–26]; *кєрдути* (б. м. н., 1392) [14, с. 47]; р. в. одн. *кєстутѧ* (б. м. н., п. 1341) [14, с. 2], *кистютии* (б. м. н., 1352) [14, с. 5]; *миркли* (б. м. н., бл. 1392) [14, с. 46]; *тутєниѧ* (Львів, 1443–1446) [14, с. 147];

-a відкидається у чоловічих особових іменах, а антропоніми підводяться під парадигму іменників чол. р. з основою на твердий приголосний (колишня основа на *-o-*): р. в. одн. *Владислава Яггела* (Кременець, 1606) [4, 2/I, с. 49]; *моишега(л)* (Луциця, 1388) [14, с. 38]; *Кгезгалъ* (Вільнюс, 1407) [4, 8/IV, с. 2]; *Швидригаил* Олкгирдович (Луцьк, 1446) [4, 8/IV, с. 14], *Швидригаль* Олкгирдовичъ (Луцьк, 1450) [4, 7/I, с. 8], *Швитригаил* (Луцьк, 1430) [4, 8/IV, с. 7];

-a замінюється на *-o* у чоловічих особових іменах, а антропоніми підводяться під парадигму іменників чол. р. з основою на твердий приголосний (колишня основа на *-o-*): *викгаило* (Тракай, 1398) [6, с. 137]; *Войдило* (Київ, 1437) [15, I, с. 34]; *Михаило Кєзькайло* (Гродно, 1450–1465–1480) [4, 7/ I, с. 10]; *минигаило* (Молодечно, 1388) [14, с. 44]; *Ромейко* (Київ, 1437) [15, I, с. 34], *Ромейко* (Київ, 1437) [15, I, с. 34]; *Свидригаило* (б. м. н., 1382) [6, с. 61]; *Скиригаило* (Вільна, 1386) [15, I, с. 4], д. в. одн. *скирьгаилу* (б. м. н., 1387) [14, с. 46]; *Шарейко* (Луцьк, 1444) [15, I, с. 40]; *швитригаило* (Вільховець, 1445) [6, с. 37], *Швитригаило* (Луцьк, 1447) [4, 8/IV, с. 10],

Швитригайло (Луцьк, 1445–1452) [4, 8/IV, с. 12]. Цілком імовірно, кінцевий *-о* виник під впливом християнських імен *Петро, Павло, Гаврило, Марко, Самійло* та ін., які, у свою чергу, сформувалися у тому числі за аналогією до давніх слов'янських антропонімів типу *Бѣшко, Воило, Жидило, Путило, Радько* та ін. [9, с. 69].

У староукраїнських пам'ятках представлено кілька словотвірних типів, які продуктивні при адаптації антропонімів балтійського походження.

Найбільш масовими є форми, утворені за допомогою суфікса *-ович*: Ганусда *Кгирдович* (б. м. н., 1477) [15, I, с. 73]; р. в. одн. міхаїла *кедиминовича* (Лавришівський монастир, 1350) [14, с. 8]; фєдорь *любортлови(ч)* (Віслиця, 1393) [14, с. 50]; швитрикга(л) *шлькгирдовичь* (Луцьк, 1452) [14, с. 160]; ивань *шлкимонтови(ч)* (Мереч, 1401) [14, с. 64]; Гринко *Сурвилович* (Київ, 1437) [15, I, с. 34]; Мишко *Товдикинович* (Брест, 1466) [15, I, с. 63]; р. в. одн. Мартина *Кгастовтовича* (Вільнюс, 1486) [15, I, с. 84]; р. в. одн. Миха(и)ла *Корибутовича* Вишневе(ц)ко(г)[о] (Житомир, 1611) [3, с. 163]; р. в. одн. Михайла *Монтовтовича* (Остріг, 1506) [15, III, с. 42]; р. в. одн. Романа *Нариму(н)товича* Ружи(н)ского (Житомир, 1611) [3, с. 28]; Миколай Миколаєвич *Радивиловича* (Межиріччя, 1503) [15, I, с. 152]; Роман Фєдорович *Санкгушковича* (Луцьк, 1561) [11, с. 207]; Юрєй *Довкгирдович* (Здетель, 1524) [15, III, с. 266]; Павєл *Нарѣиович* (б. м. н., 1534) [15, III, с. 470]; Ян Бортошович *Нарбѣтовича* (Нестанишки, 1539) [15, IV, с. 201]; Ждан *Люмонтович* (Вільна, 1540) [15, IV, с. 253] та ін.

Малопродуктивним при творенні патронімів є суфікс *-евич*: міхаїло *євнутєви(ч)* (б. м. н. бл. 1392) [14, с. 46]; Миколай *Нарушєвичь* (Петриків, 1565) [1, с. 123]; Янъ *Можѣевич* (Кемелі, 1528) [15, III, с. 327]; з. в. одн. Микола *Ядѣевича* (Вільнюс, 1516) [15, III, с. 145]; з. в. одн. *Станєлиса Бредалєвича* (Вільнюс, 1516) [15, III, с. 145]; з. в. одн. Войтиса *Рекѣтевича* (Вільнюс, 1516) [15, III, с. 139].

Усього кілька форм, які стосуються іменування жінок, фіксується з суфіксом *-ов*: *оглькгирдовая* оульѣниѣ (б. м. н., 1377) [6, с. 55]; р. в. одн. *Домонътово(и)* (Житомир, 1635) [2, с. 145]; д. в. одн. Александровой *Кгєтовтовои* пнѣи Маринє Колантаєвни (Луцьк, 1561) [11, с. 221]; р. в. одн. Ливони(и) с Ко(р)ца *Радипилово(и)* (Житомир, 1635) [2, с. 146]; з. в. одн. *Литаваровѣю* (Вільнюс, 1517) [15, III, с. 154]; р. в. одн. Зофії *Монвидовѣны*, на Дорогостаях, Томашовое Сапежиное (б. м. н., 1649) [4, 3/IV, с. 226].

У документах з XVI ст. і пізніших фіксуємо невисоку активність суфікса *-ський* (на нашу думку, це пов'язано з незначною кількістю ойконімів, похідних від балтійських імен): Да(х)но *Бутримо(в)ски(и)* (Житомир, 1590) [2, с. 79]; р. в. одн. Федоровой *Бѣрневской* (Брест, 1544) [15, IV, с. 399]; Григорей *Бѣрневский* (Брест, 1544) [15, IV, с. 399]; Грицок *Любарский* (б. м. н., 1649) [13, с. 307].

Саме списки “Реєстру Війська Запорозького 1649 р.” містять ряд антропонімів балтійського походження із суфіксами *-енко* та *-ець*: Петро *Бутрименко* (б. м. н., 1649) [13, с. 291], Максим *Бутрименко* (б. м. н., 1649) [13, с. 292], Лукян *Бутрименко* (б. м. н., 1649) [13, с. 301]; Михайло *Гирманенко* (б. м. н., 1649) [13, с. 36]; Фаско *Долидненько* (б. м. н., 1649) [13, с. 329], Якимъ *Долидненько* (б. м. н., 1649) [13, с. 329]; *Жлуктенко* (б. м. н., 1649) [13, с. 421]; Остапъ *Киборенко* (б. м. н., с. 1649) [13, с. 219]; Марко *Ровъбенко* (б. м. н., 1649) [13, с. 339], Тymoш *Ровъбенко* (б. м. н., 1649) [13, с. 339], Максим *Ровъбенко* (б. м. н., 1649) [13, с. 339]; Юхим *Тавтенъко* (б. м. н., 1649) [13, с. 350]; Яцько *Шурпенко* (б. м. н., 1649) [13, с. 334]; *Домонътовець* (б. м. н., 1649) [13, с. 450], *Домантовець* (б. м. н., 1649) [13, с. 439]; *Любарець* (б. м. н., 1649) [13, с. 485], *Иванъ Любарець* (б. м. н., 1649) [13, с. 353], *Любарець* (б. м. н., 1649) [13, с. 485].

Цікавим є антропонім, який фіксується у молдавській грамоті (написаній, як і решта подібних документів, староукраїнською мовою [7, с. 15–16]): *Ивашко Витолтескоул* (Сучава, 1458) [17, с. 20] > лит. *Vytautas*. По-перше, *Витолтескоул* зберіг постпозитивний артикль *-л*, який після XV ст., як стверджує М. А. Коснічану [10, с. 18–19], поступово зник. По-друге, антропонім фіксує *-еск-*, який у молдавській мові творить прикметники із іменників: *ом* > *оменеск* (*людина* > *людський*) або ж зустрічається у прізвищах (*Григореску, Ионеску*) [5, с. 137].

У староукраїнських документах трапляються випадки усічення частини основи литовського композита або ж цілої основи: *Швитригай* (Брест, 1400) [6, с. 147] < лит. *Švitri-gaila*; *Маря Александровая Кгелтовая* (б. м. н., 1543) [4, 8/IV, с. 147], д. в. одн. Александровой Кгелтовтовой Маріи *Кгелтовне* (Дубно, 1557) [4, 8/IV, с. 147] < лит. *Ge-tautas*.

Незважаючи на домінування випадків, які свідчать про високий потенціал антропонімів балтійського походження до морфологічної і словотвірної адаптації у староукраїнській мові, фіксуємо поодинокі форми, у яких збережено питомі литовські флексії, зокрема *-is*: *Юркелисъ* *Лейтисъ* (Ейшишки, 1347) [6, с. 26]; з. в. одн. *Довтиса* *Васковича* (Вільнюс, 1516) [15, III, с. 145]; з. в. одн. *Юркгелиса* *Яновича* (Вільнюс, 1516) [15, III, с. 145]; з. в. одн. *Римка* *Жвѣлиса* (Вільнюс, 1516) [15, III, с. 145]; з. в. одн. *Станелиса* *Бредалевица* (Вільнюс, 1516) [15, III, с. 145]; з. в. одн. *Войтиса* *Рекѣтевича* (Вільнюс, 1516) [15, III, с. 145]; з. в. одн. *Довшиса* *Пѣтовича* (Вільнюс, 1516) [15, III, с. 145].

Підсумовуючи викладене вище, зазначимо, що антропоніми балтійського походження при адаптації у староукраїнській мові, “русизуючись”, втрачали свої питомі морфологічні та словотвірні особливості. Основними рисами освоєння стали відкидання/заміна первинних закінчень і підведення власне імен під парадигми іменників чол. р. з основами на твердий/м’який приголосний (колишні основи на *-o/-jo-*). Для творення похідних форм була різноступенево продуктивною

невелика кількість суфіксальних типів: *-ович/-евич, -ов, -ський, -енко, -ець*. Нехарактерною для проаналізованих антропонімів є взаємозаміна суфіксів *-ович, -евич/-ов, -ев, -ин*. Зовсім не знаходимо лексем виключно з литовськими патронімними суфіксами *-aitis, -ūnas, -onis, -ėnas*, що свідчить про їхню неактуальність навіть для носіїв, які етнічно є балтами. З іншого боку, не фіксуємо й інші українські антропонімні суфікси – *-енок/-онок, -еня, -ат, -овя, -ук, -ак* та ін., і це, на нашу думку, говорить про обмежену “валентність” староукраїнських імен балтійського походження щодо їхнього ускладнення питомими українськими суфіксами.

Л і т е р а т у р а :

1. Акти Волинського воєводства кінця XV–XVI ст. (із зібрання Пергаментних документів Архіву головного актів давніх у Варшаві) / відп. ред. В. Г. Боряк ; підг. до друку : А. Блануца, Д. Ващук, Д. Вирський (латиномовні документи); НАН України. Ін-т історії України. – К., 2014. – 154 с.
2. Акти Житомирського гродського уряду: 1590 р., 1635 р. / підгот. до вид. В. М. Мойсієнко. – Житомир, 2004.
3. Актова книга Житомирського гродського уряду 1611 р. / підгот. до вид. А. М. Матвієнко, В. М. Мойсієнко. – Житомир, 2002.
4. Архив Юго-Западной России, издаваемый Комиссией для разбора древних актов, состоящей при Киевском, Подольском и Волынском генерал-губернаторе : в 37 т. – К., 1859–1914.
5. *Еремия А.* Нуме де локалитэць. Студиу де топонимия молдовеняскэ / А. Еремия. – Кишинэу, 1970.
6. Грамоти XIV ст. / уряд. М. М. Пещак. – К. : Наукова думка, 1965. – 255 с.
7. *Гумецька Л. Л.* До питання про мовну основу слов'янських молдавських грамот / Л. Л. Гумецька // Восточнославянско-восточнороманские языковые, литературные и фольклорные святы : тезисы докл. и сообщ. межвуз. науч. конф. (11–16 октября 1966 г.). – Черновцы, 1966. – С. 15–16.
8. *Гумецька Л. Л.* Особові назви литовського походження в українських грамотах XIV–XV вв. / Л. Л. Гумецька // Дослідження і матеріали з української мови. – К. : Наукова думка, 1964. – С. 121–131.
9. *Керста Р. Й.* Українська антропонімія XVI ст. Чоловічі іменування / Р. Й. Керста. – К. : Наукова думка, 1984. – 152 с.
10. *Косничану М. А.* Лексико-семантическое и структурно-грамматическое исследование личных имен в молдавском языке : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук / М. А. Косничану. – Кишинев, 1971. – С. 18–19.
11. Луцька замкова книга 1560–1561 рр. / підгот. до вид. В. М. Мойсієнко, В. В. Поліщук. – Луцьк, 2013. – 733 с.
12. *Прискока О. В., Франчук В. Ю.* Київська спадщина у писемності Великого князівства Литовського / О. В. Прискока, В. Ю. Франчук // Мовознавство. – 2013. – № 2/3. – С. 113–127.

13. *Розов В.* Українські грамоти. – Т. I: XIV і I пол. XV ст. / В. Розов. – К., 1928. – 267 с.
14. Реєстр Війська Запорозького 1649 року / підгот. до друку О. В. Тодійчук (голов. упоряд.) та ін. – К. : Наукова думка, 1995. – 592 с.
15. Archiwum ksiąg Lubartowiczów Sanguszków w Sławucie : 7 t. / pod kier. Z. L. Radziwińskiego, przy wsp. P. Skobielskiego i B. Gorczaka. – Lwow, 1887–1910.
16. *Būga K.* Apie lietuvių asmens vardus // Būga K. Rinktiniai raštai. – Vilnius : Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1958. – Т. I. – P. 201–238.
17. Documentele lui Ștefan cel Mare. Publicate de Ioan Bogdan. Volumul I. Hrisoave și cărți domnești 1457–1492. – București, 1913. – XLVI + 518 p.
18. *Maciejauskienė V.* Lietuvių pavardžių susidarymas. XVIII–XVIII a. / V. Maciejauskienė. – Vilnius: Mokslas, 1991. – 320 p.
19. *Ragauskaitė A.* XVI–XVIII a. kauniečių asmenvardžiai / A. Ragauskaitė. – Vilnius : Lietuvių kalbos instituto leidykla, 2005. – 212 p.
20. *Zinkevičius Z.* Lietuvių antroponimika. Vilniaus lietuvių asmenvardžiai XVII a. pradžioje / Z. Zinkevičius. – Vilnius : Mokslas, 1977. – 304 p.

R e f e r e n c e s :

1. Akty Volynskoho voievodstva kintsia XV–XVI st. (iz zibrannia Perhamentnykh dokumentiv Arkhivu holovnoho aktiv davnykh u Varshavi) [Acts of Volyn Province in the late XV–XVI Centuries [From the Parchment Documents Collection of the Main Archives of Old Acts in Warsaw]] / Vidp. red. V. H. Boriak; pidh. do druku: A. Blanutsa, D. Vashchuk, D. Vyrskyi (latynomovni dokumenty); NAN Ukrainy, In-t istorii Ukrainy. – K., 2014. – 154 s.
2. Akty Zhytomyrskoho hrodsokoho uriadu: 1590 r., 1635 r. [Acts of Zhytomyr City Government: 1590, 1635] / red. V. V. Nimchuk; pidhot. do vyd. V. M. Moisiienko. – Zhytomyr, 2004. – 250 s.
3. Aktova knyha Zhytomyrskoho hrodsokoho uriadu 1611 r. [Act book of of Zhytomyr City Government 1611] / Pidhot. do vyd. A. M. Matviienko, V. M. Moisiienko. – Zhytomyr, 2002.
4. Arhiv Yugo-Zapadnoy Rossii, izdavaemyiy Komissiey dlya razbora drevnih aktov, sostoyaschey pri Kievskom, Podolskom i Volynskom general-gubernatore : v 37 t. [Archive of South-Western Russia, published by the Commission for the analysis of ancient acts, consisting of the Governor-General of Kyiv, Podolsky and Volyn]. – K., 1859–1914.
5. *Eremiia A.* Nume de lokalitets. Studiu de toponimiia moldoveniaske [Names of the area. Studios from the Moldovan toponymy] / A. Yermiia. – Kyshyneu, 1970.
6. Hramoty XIV st. [XIV th Century Charters] / M. M. Peshchak. – K. : Naukova dumka, 1974. – 256 s.
7. *Humetska L. L.* Do pytannia pro movnu osnovu slovianskykh moldavskykh hramot [On the question of the linguistic basis of Slavic and Moldovan Charters] / L. L. Humetska // Vostochnoslavjansko-vostochnoromanskije yazykovyie, literaturnyie i folklornyie svyazi: tezisy dokl. i soobsch. mezhvuz. nauch. konf. (11–16 oktyabrya 1966 g.). – Chernovtsy, 1966. – S. 15–16.

8. *Humetska L. L.* Osobovi nazvy lytovskoho pohodzhennia v ukrainskykh hramotakh XIV–XV st. [Proper Nouns of Lithuanian Origin in Ukrainian Charters of XIV–XVth Centuries] / L. L. Humetska // *Doslidzhennia i materialy z ukrainskoi movy.* – K. : Naukova dumka, 1964. – S. 121–131.
9. *Kersta R. Y.* Ukrainska antroponimiia XVI st. Cholovichi imenuvannia [Ukrainian anthroponymy of the XVI century. Men's naming] / R. Y. Kersta. – K. : Naukova dumka, 1984. – 152.
10. *Kosnichanu M. A.* Leksiko-semanticheskoe i strukturno-grammaticheskoe issledovanie lichnyh imen v moldavskom yazyke [Lexico-semantic and structural-grammatical study of personal names in the Moldovan language]: avtoref. dis. na soiskanie uch. stepeni kand. filol. nauk / M. A. Kosnichanu. – Kishinev, 1971. – S. 18–19.
11. *Lutska zamkova knyha 1560–1561 rr.* [Lutsk Castle Book 1560–1561] / Pidhot. do vyd. V. M. Moisiienko, V. V. Polishchuk. – Lutsk, 2013. – 733 s.
12. *Pryskoka O. V., Franchuk V. Yu.* Kyivska spadshchyna u pysemnosti Velykoho kniazivstva Lytovskoho [Kyiv Inheritance in the Writing of the Grand Duchy of Lithuania] / O. V. Pryskoka, V. Yu. Franchuk // *Movoznavstvo.* – 2013. – № 2/3. – S. 113–127.
13. *Reiestr Viiska Zaporozkoho 1649 roku* [Register of the Zaporizhia Army in 1649] / Pidhot. do druku O. V. Todiichuk (holov. uporiad.) ta in. – K. : Naukova dumka, 1995. – 592 s.
14. *Rozov V.* Ukrainski hramoty [Ukrainian Charters]. – T. I: XIV i I pol. XV st. / V. Rozov. – K., 1928. – 267 s.
15. *Archiwum ksiąząt Lubartowiczów Sanguszków w Sławucie: 7 t.* [Archive of the Lyubartovich Sangushki princes in Slavuta] / pod kier. Z. L. Radziwińskiego, przy wsp. P. Skobielskiego i B. Gorczaka. – Lwow, 1887–1910.
16. *Buga K.* Apie lietuviu asmens vardus [About Lithuanian Proper Names] / K. Buga // *Buga K. Rinkiniai rashtai.* – T. I. – Vilnius : Valstibine politines ir mokslines literaturos leidikla, 1958. – S. 201–269.
17. *Documentele lui Ștefan cel Mare* [Documents of Stefan the Great]. Publicate de Ioan Bogdan. Volumul I. Hrisoave și cărți domnești 1457–1492. – București, 1913. – XLVI + 518 p.
18. *Maceiauskene V.* Letuviu pavardzhiu susidarimas. XVIII–XVIII a. [Formation of XVIII – XVIIIth Centuries Lithuanian Last Names] / V. Macieiauskiene. – Vilnius: Mokslas, 1991. – 320 p.
19. *Ragauskaite A.* XVI–XVIII a. kaunechiu asmenvardzhiai [Proper Names of Kaunas Inhabitants of XVI–XVIIIth Centuries] / A. Ragauskaite. – Vilnius : Letuviu kalbos instituto leidikla, 2005. – 212 p.
20. *Zinkevichius Z.* Letuviu antroponimika. Vilniaus letuviu asmenvardzhiai XVII a. pradzchioie [Lithuanian Anthroponymy. Lithuanian Proper Names of Vilnius of the Beginning of XVIIth Century] / Z. Zinkevichius. – Vilnius : Mokslas, 1977. – 304 p.

Вакулич М. И. *Морфологическая и словообразовательная адаптация антропонимов балтийского происхождения в староукраинских (русскоязычных) документах XIV – I половины XVII вв.*

В статье на многочисленных примерах показано, что антропонимы балтийского происхождения при адаптации в староукраинском (русском) языке теряли свои

морфологічні та словообразовательні особливості. Основними чертами освоєння стали отбрасывание/замена первичних окончаний і включення собственно імен в парадигму імен существительных мужского рода на согласный. Для создания производных форм продуктивними стали суффікси: -ович/-евич, -ов, -ський, -енко, -ець.

Ключевые слова: антропоніми балтійського походження, морфологічна адаптація, словообразовательне освоєння, суффікс, флексія, композит.

Vakulych M. I. Morphological and derivational adaptation of anthroponyms of the Baltic origin in Old Ukrainian (Rus) documents of the XIV – the first half of the XVII century.

In the article on numerous examples it is shown that the anthroponyms of the Baltic origin in adaptation in the Old Ukrainian (Rus) language lost their specific morphological and word-building features. The main features of the development of proper names were rejection of the primary Lithuanian endings (elimination -as: Бутрымъ, Витовтъ, Кзаитолтъ, Домонтъ, корибут, Любартъ etc.; rejection -a: моушега(л), Кгезгалъ, Швипригаул) or replacement of flexions (-is > -и/-у: Соунутии, Енюли, кистютии, миркли etc.; -a > -o: викгаило, Кезькаило, мингаило, Свидригаило, Скириггаило) and inclusion of names in the paradigm of masculine nouns on the consonant (or under the category of bases for the -jo). For the creation of derivative forms productive suffixes: -ович/-евич, -ов, -ський, -енко, -ець; for example: Кзирдович, любортови(ч), илькзирдовичъ; евнутеви(ч), Нарушевичъ, Можилевич; Кзетовтовои; Бутримо(в)ски(и); Долидненько; Домантовецъ. We do not fix, however, other Ukrainian anthroponymic suffixes -енок/-онок, -еня, -ат, -оля, -ук, -ак and, other, and this fact, in our opinion, tells about limited “valence” of the Old Ukrainian names of Baltic origin as to their complication by specific Ukrainian affixes. Some cases of truncation of a part of the basis of Lithuanian composite or the whole basis occur: Швипригаул, Кзелтова.

Keywords: anthroponyms of Baltic origin, morphological adaptation, word-building adaptation, suffix, flexion, composite.

О. В. Прискока
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

З ІСТОРІЇ ЛЕКСЕМ ЖЪРТВЪНИКЪ, ЖЪРТВЪНИЦА, ЖЪРТВИЩЕ, МОЛИТВИЩЕ В ПИСЕМНОСТІ КИЇВСЬКОЇ РУСІ

У статті висвітлюється історія лексичних одиниць, відбитих писемністю Київської Русі, які за дохристиянських часів функціонували як назви язичницьких культових споруд, а пізніше стали назвами будівель християнського культу, одночасно зберігаючи перше значення. Ідеться про слова жьртвѣникѣ, жьртвѣница, жьртвище, молитвище. З'ясовується їхнє походження, досліджуються семантичні та стилістичні особливості функціонування у писемності давньокиївської доби, простежується їхня подальша доля в східнослов'янських мовах.

Ключові слова: лексема, семантика, дериват, контекст, етимологія, старослов'янський, слов'яно-руський, церковнослов'янський, Вульгата, Септуагінта.

Наша давня писемність містить відомості про споруди або їхні частини, що функціонували при відправленні язичницького культу і з деякими змінами залишилися в християнському. В ній відбита відповідна лексика, яка